

BUITEN

7^E JAARGANG N^O. 9.

ZATERDAG 1 MAART 1913.

Foto Aug. F. W. Vogt.

LAAN OP DEN WATERBERG, BIJ ARNHEM, LEIDENDE NAAR DE PLAATS, WAAR MEN HET NEDERLANDSCHE OPENLUCHTMUSEUM HOOPT TE KUNNEN OPRICHTEN.

INHOUD:

DE STERRENHEMEL IN MAART, DOOR A. A. N. . . . BLZ. 100
 BEATRICE, OF ROME IN 1513, NAGELATEN TOONEELSTUK
 IN 4 BEDRIJVEN, VAN J. WINKLER PRINS, (2) 101
 DE OUDERDOM DER VISSCHEN, DOOR G. 101
 OPENLUCHTMUSEA (SLOT), DOOR D. J. VAN DER VEN,
 GEÏLLUSTREERD . . . . . BLZ. 99, 102—105
 DE VILLA „PARK-WYCK” TE AMSTERDAM, DOOR L.,
 GEÏLLUSTREERD. . . . . BLZ. 105
 HERINNERINGEN UIT EEN WOESTIJNLAND, DOOR AUGUST
 LE GRAS, GEÏLLUSTREERD . . . . . BLZ. 106—108
 OVER DEN REUKZIN DER INSECTEN, DOOR J. H. FABRE,
 (VERT. DOOR G. H. PRINSEN GEERLIGS) . . . . . BLZ. 108—110
 DE KLOOSTERGANG TE UTRECHT, DOOR L., GEÏLL. „ 109—110
 AVONDZANG (GEDICHT), DOOR JOANNES REDDINGIUS . BLZ. 110

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Men gelieve alles wat de Redactie of de Administratie van dit weekblad betreft te adresseeren aan de Uitgevers Scheltema & Holkema's Boekhandel, Rokin 74—76, Amsterdam, met de toevoeging: „Voor de Redactie” of „voor de Administratie van het Weekblad Buiten.” Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's. Tevens gelieve men achter op de foto's duidelijk aan te geven, wat ze voorstellen.

De uitgevers verzoeken beleefdelijk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

De Sterrenhemel in Maart.

HET volgende overzicht geeft den stand der sterrenbeelden in den vooravond (omstreeks 8 uur):
 Zenith: Giraffe, Lynx;
 Noorden: Kleine Beer, Cepheus, Draak, Zwaan;
 Oosten: Grootte Beer, Boötes, Hoofdhaar van Berenice,

Jachthonden, kleine Leeuw;
 Zuidoosten: Beker, Leeuw, Sextant, Waterslang;
 Zuiden: Schip Argo, Eenhoorn, groote en kleine Hond, Kreeft, Orion, Tweelingen;
 Zuidwesten: Vloed Eridanus;
 Westen: Driehoek, Perseus, Ram, Stier, Wagenman, Walvisch;
 Noordwesten: Andromeda, Cassiopeia, Hagedis.

De Melkweg loopt te 8 uur van het Zuiden naar het Noorden, en bereikt in het Westen een hoogte van 60° boven den horizon; zijn schijnsel trekt deze maand weinig de aandacht. Er zijn in Maart twee *Algol* minima waarneembaar, nl. den 14^{en} te 11 uur, en den 17^{en} te 8 uur.

De ster *Mira Ceti* heeft, als dit nummer verschijnt, zeer waarschijnlijk de zesde grootte bereikt, en zou dus voor het bloote oog zichtbaar moeten zijn; maar de schemering, waarin de ster half Maart verdwijnt, gaat hinderen. In een binocle zal men *Mira* met behulp van het kaartje van de vorige maal (Buiten VII, No. 5) wel kunnen vinden; men orienteere zich aan den hemel door middel van het Maartkaartje in de *N. R. Ct.*

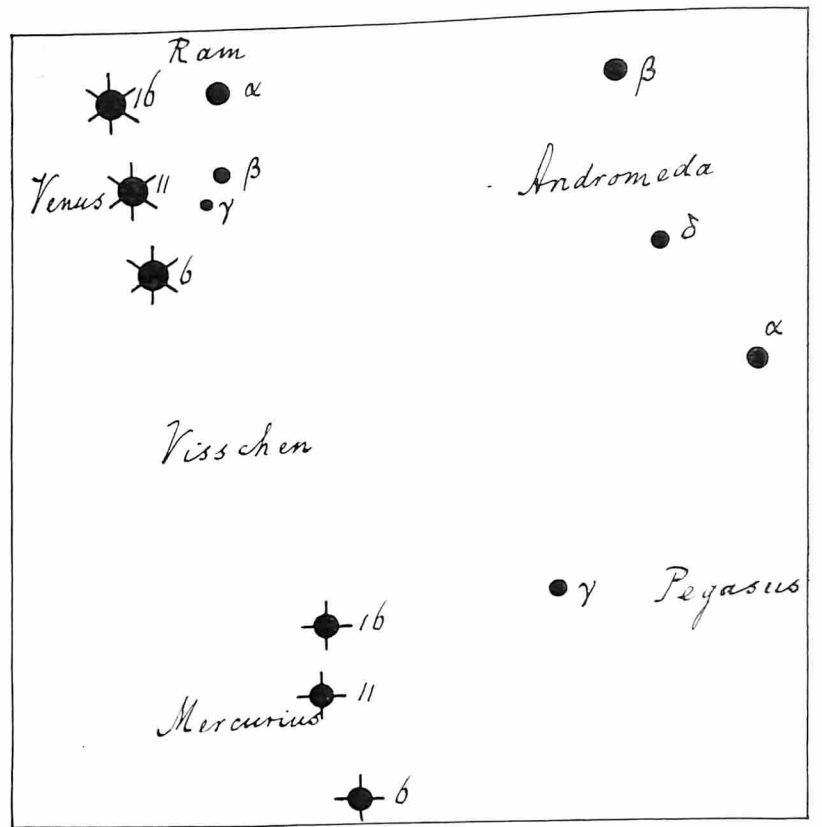
De tijdsvereffening neemt langzaam af; de zon is den 1^{en} Maart nog 13 minuten bij de klok achter, half Maart 9 minuten, en den 1^{en} April 4 minuten.

Den 21^{en} Maart bereikt de zon op haar jaarlijksche baan het lente-nachteveningspunt; zij gaat nu een half jaar lang aan den Noordelijken hemel vertoeven, wat voor ons bewoners van de Noordelijke aardhelte beteekent, dat de dagen langer, de nachten korter dan een half etmaal duren: het wordt zomer.

Eigenlijk zou men op den dag, dat de zon het nachteveningspunt, d.i. den *evenaar* bereikt, op grond van de beteekenis dezer woorden, een dag en een nacht van 12 uren verwachten. Misschien zal dus menigeen met verwondering zien, dat de kalender de opkomst der zon pas voor 22 Maart op 6 uur noteert, den zonsondergang echter reeds op 14 Maart.

Men bedenke evenwel vooreerst, dat de gebruikelijke tijd de *middelbare tijd* is, terwijl de opkomst en ondergang der zon eigenlijk in *waren* tijd zouden aangegeven moeten worden, die zooveel bij den middelbaren tijd achter is, als de tijdsvereffening bedraagt: den 21^{en} Maart ongeveer 7 minuten.

Dan is het de gewoonte, om als oogenblik van zonsopkomst en -ondergang niet het tijdstip te nemen, waarop het middelpunt der zonnenschijf zich in den horizon bevindt, maar het tijd-

stip, waarop het eerste of het laatste segment op- of ondergaat. Eindelijk heeft men rekening te houden met de straalbreking in den dampkring, die alle hemellichten wat omhoog tilt, in den horizon zelfs met het niet onaanzienlijke bedrag van 37'.

Door een en ander wordt de zonsopkomst ongeveer 6 minuten vervroegd, de ondergang evenveel verlaat, de dag dus met niet minder dan 12 minuten ten koste van den nacht verlengd.

Het volgende lijstje kan dit nog iets verduidelijken. Achtereenvolgens zijn voor de datums 17—23 Maart zonsopkomst en -ondergang gegeven: vooreerst zooals zonder meer uit de plaats der zon in haar baan volgt; dan, zooals de straalbreking en de grootte der schijf de theoretische tijdstippen wijzigen: eindelijk, zooals wij deze tijdstippen op onze naar middelbaren tijd loopende klokken aflezen. De lente begint, zooals men ziet, drie dagen eer, dan men denkt. En het is duidelijk, dat op dezelfde wijze de aanvang van den herfst drie dagen zal vertraagd worden.

Maart	Zon theoretisch		Zon praktisch		id. in midd. tijd	
	op	onder	op	onder	op	onder
17	6 u. 9 m.	6 u. 51 m.	6 u. 3 m.	5 u. 57 m.	6 u. 12 m.	6 u. 5 m.
18	6 7	5 53	6 1	5 59	6 10	6 7
19	6 5	5 55	5 59	6 1	6 7	6 9
20	6 3	5 57	5 57	6 3	6 5	6 10
21	6 1	5 59	5 55	6 5	6 3	6 12
22	5 59	6 1	5 53	6 7	6 0	6 14
23	5 57	6 3	5 51	6 9	7 58	6 16

Ook in Maart is het *Zodiak* allicht nog zeer goed waarneembaar; men zoekt op maanvrije avonden, dus vóór den 11^{en} of na den 23^{en}, aan den Westershemel, als de schemering al flink gevorderd is, en raadplege het kaartje in de *N. R. Ct.*

Ook de *Gegenschein* zal misschien bij afwezigheid van maanschijn, op de grens der sterrenbeelden Leeuw en Maagd, gevonden kunnen worden.

De maan zal den 13^{en} Maart tusschen 10 en 11 uur eenige sterren van de bekende groep der *Pleiaden* (het *Zevengestern*) bedekken en den 23^{en} Maart omstreeks 9 uur de ster der eerste grootte *Spica*; voor bezitters van kijkers twee zeer belangwekkende verschijnselen.

De *Pleiaden* bedekking zal zich dit jaar nog twee malen herhalen, nl. den 20^{en} September en den 11^{en} December. *Spica* werd ook den 27^{en} Januari door de maan bedekt: ik heb verzuimd dit in No. 1 van dezen jaargang te vermelden.

Den 21^{en} Maart zal de Volle Maan totaal door de aardschaduw worden verduisterd; het verschijnsel zal bij onze tegenvoeters onder zeer gunstige omstandigheden zichtbaar zijn. Het jaar 1913 brengt 5 *eklipsen* (3 van de zon, 2 van de maan), die merkwaardigerwijze geen van alle in Europa te zien zijn.

Venus blijft als prachtige avondster den Westershemel opluisteren. De 19^e Maart heet de dag der grootste helderheid, maar veel verschil zal men deze maand niet kunnen opmerken. De middellijn neemt van 29" tot 47" toe; de sikkel wordt tevens sterker, van 46° tot 33°, zoodat de omstandigheden der zichtbaarheid ongunstiger worden.

Mars en *Jupiter* zijn niet of nauwelijks waarneembaar. *Saturnus* is in den vooravond nog uitstekend te zien; den 15^{en} gaat deze altijd belangwekkende planeet pas even vóór

middernacht onder. De beweging blijft rechtlopend (oost-waartsch) in den Stier.

Mercurius is als avondster onder vrij gunstige omstandigheden in de eerste helft der maand zichtbaar, het beste omstreeks den 11^{en}. Men raadplege het kaartje, dat wel in staat zal stellen de planeet te vinden. Het stelt dat gedeelte van den avondhemel voor, dat zich in de schemering boven den Westelijken horizon vertoont. Ook kan misschien nog met voordeel het kaartje in de *N. R. Ct.* te hulp genomen worden.

Een uur na zonsondergang — *Venus* is dan al geruimen tijd zeer helder te zien — zoekt men eerst in den binocle α van den Ram op, daarna α en β van Pegasus. Den 6^{en} Maart vormt *Mercurius* een gelijkzijdigen driehoek met α Pegasi en *Venus*, den 11^{en} met δ Pegasi en *Venus*. Verdere bijzonderheden geeft het hier volgende tabelletje:

Mrt.	Zon onder	M. onder	M. na Zon	kaart geldt voor	beste tijd v. waarn.g.
6	5 u. 45 m.	7 u. 22 m.	1 u. 37 m.	7 u. 14 m.	6 u. 45 m.
11	5 54	7 42	1 48	6 54	6 54
16	6 3	7 41	1 38	6 34	7 3

A. A. N.

BEATRICE, OF ROME IN 1513.

Opvoeringsrecht voorbehouden.

Nagelaten Tooneelstuk in 4 Bedrijven van J. WINKLER PRINS.

(2)

ZESDE TOONEEL.

Volksoploop; twee carabinieri; Mariëtta.

EERSTE CAR.: Langzaam, menschen...

TWEDE (tot Mariëtta): Heb je 'm herkend?

MARIËTTA: Wie?

TWEDE: Wel, de Koning... de toekomstige koning van Frankrijk.

MARIËTTA: 'k Zag 'm nooit eer!

ZEVENDE TOONEEL.

Volksoploop, stemmen van volwassenen, stemmen van straatjongens.

Stemmen door elkaar: Hier zijn ze ingegaan, in l'Albergo, in La Fede; kijk, daar zit-ie. Je kunt 'm zien. Hier... door dit raam. Hij teekent... hij teekent maar door. Daarom wil ie alles in Rome zien: om te leeren teekenen.

MARIËTTA (*lachende*): Neen, dat is meester Raffaëlo, die m'n zuster schildert...

CAR.: Laat ze maar in 't geloof.

TWEDE CAR.: De hooge heer heeft last genoege gehad van de voetreklens.

EERSTE STRAATJONGEN: Zeg, Francesco, kun jij 'm zien?

TWEDE: Ze liegen het... ze kunnen niks zien. Ik klim in 't heiblok. Dan kijk ik over 't gordijntje heen. (*Klimt er in*).

EERSTE STRAATJ.: Wat zie je nu?

TWEDE: 'n Mooie heer in blauwzijden mantel en met 'n rooie baret. Hij teekent 'n jonge vrouw. Hij heeft 'n snoer parels over de borst en een fijne Venetiaansche spikkraag boven de schouders.

DOM. MONNIK: Weg met de weelde!

VROUW UIT HET VOLK: Hoor die vader 's!

EERSTE STRAATJ.: Teekent hij 'n jonge vrouw? En wat heeft die?

TWEDE: Eén borst bloot.

VROUW UIT HET VOLK: Rakkert je liegt, hou je mond.

EERSTE: En de andere... de andere borst?

TWEDE: Die is natuurlijk bedekt.

EERSTE: Natuurlijk... waarom natuurlijk?

VROUW UIT HET VOLK: Hij liegt... Er uit, uit je heiblok, er uit (*schudt er aan*).

JONGEN: Laat dat schudden of ik vertel niets meer.

STEMMEN: Vertel op — Wat zie je — Allo!

TWEDE STRAATJ.: Zooals ik zei: één borst bloot; en dat moet wel: want ze zoogt 'n kindje. En de mooie heer zit haar te teekenen. Hij heeft 'n stuk karton gelegd tegen den bodem van 'n waschtob, die schuin staat; en op dit karton teekent hij met zwart krijt. 't Is duidelijk te zien en 't wordt de Madonna met het Godskindje.

VROUW: En is het de Koning?

TWEDE: Dat zal wel, want hij ziet er mooi koninklijk uit.

MARIËTTA: Laat je niet beetnemen. 't Is meester Raffaëlo.

VROUW UIT HET VOLK: Zooals ik zei: de rakkert liegt. 't Is 'n galgebok, 'n bravo in den dop. Hij heeft verleden week twee van m'n beste kuikens doodgegooid...

EERSTE STRAATJ.: Wordt het 'n mooi portret?

TWEDE: Ja, 'n mooi schilderij, 'n mooie prent. Zeker besteld door den Heiligen Vader. Als ik die was, gaf ik de Madonna cadeau aan de Turken.

VROUW UIT HET VOLK: Wil je je mond houden, spitsboef!

DOM. MONNIK: Weg met de weelde, weg met de vreemden!

VROUW: Hoor die goede vader 's.

TWEDE MONNIK: Leve de armoede, leve de onthouding, leve de matiging. Leve de geest van den heiligen Martelaar, Savonarola!

BOER: Ja, tien jaar geleden... die ellendelingen, die Franschen; toen hebben ze m'n huis verbrand... en m'n vrouw, m'n arme jonge vrouw... ik was radeloos.

CARABINIERS: Doorloopen, doorloopen!

AALMOEZENIER: Aflaat, menschen koopt aflaat; koopt aflaat.

TWEDE AALM.: Geeft, geeft voor het Heilige Land, voor de werken van barmhartigheid voor de Glorie van het rijk Gods.

(*De menschen verwijderen zich in dwarsstraten; sommigen snel, anderen langzaam*).

EERSTE CAR. Dat helpt beter dan ons doorloopen. Wat zeg jij?

TWEDE CAR.: Dat zeg ik ook. (*Verdwijnen in 'n zijstraat*).

ACHTSTE TOONEEL.

Mariëtta; gekleed als kantwerkster; Raffaëlo, glad-bleek gelaat, donkere oogen, ovaalronde donkere wenkbrauwen, zwaar, donker lakkig haar, lange bloote nek tot op de kantstrook van het goud-fluweelen buis.

MARIËTTA: Komt meester Rafaël nu niet 'n poosje uitrusten op de bank voor 't huis? De menschen zijn weg. Onze buurtjes, de kantwerksters, hebben het raam gesloten.

RAFAËL (*bewonderend*): Hoe heerlijk staat je deze verkleeding, Beatrice. En hoe lief van je om me te willen helpen. Waart ge nu heusch bang, dat ik in moeilijkheden zou komen? Hou-je zooveel van me? En zullen ze je thuis niet missen?

BEATRICE: Of ik je lief heb? Misschien wel. Ik weet het niet.

RAFAËL: Weet-je dat niet?

BEATRICE: Het hangt er immers van af, van de opvatting bedoel ik. Ik weet het wel, ik ben mooi, uiterlijk mooi. En ik geloof, dat ik m'n langen mantel ga halen, want dit eenvoudig kostuum flatteert... flatteert al te veel, is 't niet?

RAFAËL: Ja, je bent goddelijk mooi. En ik heb wel gezien, hoe die vreemde, die Franschman, je hand kuste... galanterie... ze verstaan dat in Parijs.

BEATRICE: Hij denkt niet aan mij. Hij had enkel oog voor 't marmer van Michele.

RAFAËL: Voor dat brok! Dat koude, doode brok... Maar als de zon er over licht toch glanzend, toch schitterend. Ik hoorde 'm zeggen: precies geschikt om 'n meisje uit te beutelen: 'n mooi kind met oogen als spiegels, lokken als zonnestralen, 'n huid van melk en rozen...

BEATRICE: Maar dat zei hij niet: schilder, die je bent.

RAFAËL: Ik hoorde 't hem zeggen... En bovendien, kijk. Als ik je maar liefheb, is dat niet genoeg? Is mijn liefde niet als de zon, die de rand verguldt van de wolk? Parels maakt van dauwdroppels? Van 't gelend herfstblad 'n topaas? Weerschittert van het oppervlak van de beek en de kiezels er onder adelt tot edelsteenen, tot saffieren, tot robijnen? En wordt in dat liefdelicht niet heel de wereld, onze wereld, één lach van geluk, één groot, heerlijk gevoel van zoete streeling, van levenwekkende weelde, van bovenmenselijke inspanning naar het hoogste, het allerhoogste?

BEATRICE: Ja juist... je kunst, je roem, je toekomst. Maar overigens: ik deel die opvatting niet. Wat ik voor je gevoel, voor dát wat één is met je geheele persoon, je heel bestaan, den diepsten grond van je wezen, dat komt uit me zelf, is geen weerkaatsing, geen spiegeling, geen naglans, geen afdruk. Het is de zucht om je te zien wat je bijna bent en wat je worden kunt als je wilt: de grootste schilder, de grootste kunstenaar van ons heerlijk Italië.

RAFAËL: Toch niet, Beatrice. Ik ben immers zoo heel anders als Leonardo, als Michele... als zooveel anderen.

BEATRICE: Je kunt, als je wilt. Maar ik moet weg. De middag is om. M'n draagstoel wacht op de Tiberbrug. Er komen menschen, vaarwel.

RAFAËL: Wanneer zie ik je weer?

BEATRICE: Ik weet het niet. Maar neem je in acht, kind. Je bent zoo teer. Ga niet naar het Tiber-moeras, waar die leelijke oudheden zijn. Ik ruik hier de uitwaseming. Vaarwel.

RAFAËL: Wanneer zie ik je weer? Van avond op de Tiberbrug?

BEATRICE: Ja, van avond (*verwijdert zich haastig*).

(*Wordt vervolgd*).

De ouderdom der visschen.

EEN Fransch onderzoeker, Louis Fage, die enkele vischsoorten tot zijn speciale studievoorwerpen gemaakt heeft, met name de sardine, stelde .o.a. de grootte vast van enkele ook ten onzent bekende visschen op verschillende leeftijden.

Zoo wordt de grootte der Middellandschezee-sardine door hem na resp. 1, 2 in 3 levensjaren aangegeven als 10 à 11, 13 à 14 en 14 à 16 cM. De sardinen uit den Atlantischen Oceaan zijn heel wat grooter van stuk en bereiken na 3 jaren, de leeftijd waarop deze visschen geslachtsrijp zijn, een grootte van 16 à 19 cM., na vier jaren zelfs van 20—24 cM. De gekopte visschen, welke wij in de beste Fransche sardinenblikjes vinden, lijken ons toe vrijwel in hun prille jeugd te zijn gevangen. Den betrekkelijk langzamen groei der sardinen, sprotten en haringen, vergeleken bv. bij den snellen groei van de ansjovisschen, schrijft Fage toe aan hun langeren levensduur. Terwijl de levensduur van een ansjovis de korte spanne tijds van 3 jaren niet schijnt te overschrijden, zou de sprot zes à zeven jaren leven. De sardijn komt zelfs de haring in dat opzicht nabij en haar zou dus allicht een twaalfstal jaren levens beschoren zijn. G.

VERBETERING.

In het nummer van 15 Februari l.l. leze men op blz. 84, 2e kolom, laatste regel inplaats van Nieuwendijk: *Oudendijk*; op blz. 85, 1e kolom, eerste regel inplaats van 2200: 2100.

Foto Aug. F. W. Vogt.

EEN MOOI PLEKJE AAN EEN DER GROOTE BOSCHVIJVERS OP DEN WATERWEG.

OPENLUCHTMUSEA.

IV. HET NEDERLANDSCH OPENLUCHTMUSEUM OP DEN WATERBERG. (Slot).

DE Waterberg, die waarschijnlijk de intellectuele schatkamer van het rijke vaderlandsche volksleven zal worden, is een oord van bijna maagdelijke schoonheid. Langs breede wegen, die in hun naam al herinneringen voeren aan heuvelflanken en boschschonheid, aan beekjesmurmeling en wijde vergezichten over Gelder's hoofdstad en de verre lage landen van Betuwe en Lijmers, komt men steeds stijgend, aan den Schelmschen weg, die van Oosterbeek naar Rosendaal over de kamhoogte der Veluwsche randheuvelen loopt.

Ongeveer op de helft van deze in de toekomst gedachte Arnhemse ceintuurbaan, — wààr in voortdurende stijging de weg het groote landgoed Sonsbeek doorsnijdt, — de breede door den heer G. A. Kuyk ontworpen rulle brandwegen u telkens intieme kijkjes gunnen in de aanplantingen van krachtgeurende dennen en eiken, — vangt het gebied van den Waterberg aan.

Maar vóór ge den Kluizeweg oversteekt om onder de gladstammige beuken uw pad te zoeken naar de kronkelbeekjes, moet ge op het hoogste punt eens uw blikken Noordwaarts richten. Dan ziet ge daar aan uw oog een gloriepanorama vol sobere lijnenschoonheid ontrold; ontdekt het zoekend oog heel ver over de inzinkende, door oude beekjes geërodeerde heide, achter de groene oasen van Schaarsbergen en Delen, de woest-eenzame centrale Veluwe; opstijgend tegen den witglinsterenden horizont in de Fransche en Zwarte bergen.

Hoe vaak heb ik er gestaan in blijde jeugdvolvoering toen bij het aanschouwen van dit wijde landschap een gevoel van grootheid in mij kwam, een overtuiging zich van mij meester maakte, dat ons land nog niet zoo héél klein, zoo héél vlak en zoo héél beklemd in zijn grenzen was.

En hier — waar een wegnaam nog herinnert aan den tijd, toen er een eenzame kluizenaar toefde en in de reeds lang gesloopte kluis zijn vrome beden ten hemel zond; waar het zacht getemperd zonnelicht schoone kleuren maalde op den boschgrond en het oog langs blauwgroene woudschermen geleid wordt naar het verre lokkend verschiet der Veluwsche heide, . . . hier in dit verheven oord, zoo hoopt men, zal dan in komende jaren verrijzen: het Nederlandsche Openluchtmuseum.

De heer F. A. Hofer, een voorlooper en warm pleitbezorger van nieuwere denkbeelden, een man die met rustig vertrouwen in de toekomst en heilige overtuiging zijn stuwkracht geeft voor

het tot stand komen van dit nationale monument, zou moeilijk elders zulk een verheven oord voor zijn stichting gevonden hebben. Immers bij het afwisselende natuurschoon en de goede situatie ten opzichte van inrichtingen als de bosch-, land- en tuinbouwscholen te Wageningen en de Ned. Heide-Maatschappij, welke op nog geen 20 minuten afstands zal verrijzen, komt nog dat die grond aan de gemeente Arnhem toebehoort, welke naar men verwacht, deze gratis voor dat doel beschikbaar zal stellen.

Zoo schijnen alle factoren gunstig samen te werken tot 't spoedig tot stand komen van dit gedenkteeken der volksbeschaving.

Moelijk, o zoo moelijk lijkt 't mij toe al die woningen daar te plaatsen op een wijze, die harmonieert met de zoo schoone natuur; plicht zal het zijn er ernstig voor te waken, dat ook maar iets flauw zal herinneren aan dat, wat we betitelen met het minderwaardige „kijkspul”. Gewenscht schijnt het me daarom in hooge mate toe, naast de wetenschappelijke commissie van bijstand, gevormd uit de corypheeën op historisch en architectonisch gebied, een parkarchitect aan te stellen, die, bekend met de Scandinavische friluftmusea, rekening zal houden met alles wat de natuur hier als omlijsting van het geheel kosteloos aanbiedt.

Het Noorden zal hem veel te leeren geven. Immers, vonden we in Bygdö een bijna topografische opstelling, zoodat we van Telemarken naar Hallingdal, van Numedal naar Saetesdalen konden wandelen; ontdekten wij in Lillehammer het moelijk te volgen chronologische systeem, dat ons van de oudste are-stue via de peise naar de schoorsteenhuizen bracht, en waren de woningen op Skansen alleen in verband met de configuratie van het terrein opgesteld; onze Waterberg moet, dunkt me een topografische configuratie te zien geven, een samengaan dus van de op Skansen en Bygdö gevolgde systemen, opdat de intieme landschapschoonheid blijve bestaan, mij herinnerend aan:

Quand je regarde ces prairies
Et ces bosquets renaissants
J'y mêle aux plaisirs de mes sens
Le charme de mes rêveries.

In mijn verbeelding zie ik reeds de oude getuigen met een spoedig sprookjesachtig verleden hier te midden van die natuur. Hoe schoon zou tegen gindschen donker staalblauwen wand van

glaucasparren de oude klokkestoel uitkomen, die hier en daar nog in Nederland gevonden wordt, en ginds tusschen die vreemdgrillige den- nen met hun verwrongen schubtakken en hun vale naaldpruiken zou een oud-Brabantsch be- dehuisje wel goed doen.

En wanneer het kronkelend op en neer heu- velend pad ons langs overbloemde poelen brengt bij twee stille boschvijvers, die met meer dan 3 meter niveau verschil slechts op enkele pas- sen van elkaar liggen, dan wordt ons als van- zelf de plaats aangewezen voor het stomme- lend waterrad. Wie zou hier niet gaarne een dier oude molens zien, zooals ze in Vorden of Azelo bij Twickel nog gevonden worden? Wie der be- zoekers van het Jonköpinger Stadspark herin- nert zich niet den stand van de Träddrägeri uit Gnösjö? En ginds, bij de afdalende naalden- helling, zou een oud schapenhok het eeuwen-heu- gende scheren in 't Bleeke en 't Uddelermeer in den geest terug kunnen roepen, waarvan oude romantische gedichten verhalen.

Zoo voortwandeland langs paadjes en wan- delwegen, nu eens glibberig glad door de algen, die er een groenwazig net over hebben uitge- spreid, dan weer karomruid, ons tot een stom- melvoelend voortgaan nopend, komen we steeds dieper in het uitgestrekte oord, waar bosch en wei, vijvers en beekjes al maar nooden tot zien en bewonderen.

Vol geheime fluistergesprekken is er de na- tuur; hiër ritselt een hagedis in bloeiend heidekruid weg; dàar klinkt tusschen het stille ruischen van de dennebranding het klauwtjesslaan van 't zijig pluimgestaarte eekhoortje en ginds komt 't in verhoogde zangtonen tot u, zwevend door het dichte beukenloover de zuivere schoonheidshymne, welke 't heibriesje als een loflied op den Waterberg weet te ontlokken aan de hoogste boomtwijgen.

Lang voor er sprake was, dat de Waterberg een rol zou vervullen in de Nederlandsche beschavingsgeschiedenis, toen zelfs Arnhemmers het terrein niet eens bij naam kenden, heb ik reeds uw schoonheid leeren waardeeren, ben ik er dikwijls heen gegaan om me met de natuur van uw bosschen en heiden één te voelen, heb ik er doorleefd de emoties van het intieme natuurleven. Ik heb er gedooft langs brand- en heiwegen, waar het oranjegoud van cantharellen mij tot de studie der paddestoelen bracht; ik heb er het geboomte zien groeien en er de uitgestrekte zandstuivingen door wijs beleid aan banden zien leggen.

Wat stonden die eenjarige speldeknoptennetjes daar wanhopig in het ruselende zand, dat ze tot rust moesten brengen en dat hen bij elk windzuchtje dreigde te begraven. En nu! Wat golven hun glanzend groene pluimen mee met de luchte voorjaarswind. Verder, al verder strekken zich de aanplantingen uit, steeds meer naderen zij den koningsweg.

De geschiedenis is mij bekend geworden uit bestoven en bedui- melde folianten, welke begraven lagen in een vergeten hoekje der stadsbibliotheek.

Hieruit stip ik aan dat de heer Gaymans er de vijvers aan- legde en er een groot steenen huis liet bouwen, later gesloopt door baron van Heeckeren, die de steenen ge- bruikte voor den opbouw der belvédère op Sonsbeek. Doch niet alleen is er licht voor mij gekomen in de geschiedenis der koop-en ver- koopacten, ook mocht ik iets te weten komen van de bodemgeschiedenis en de terreinvorming.

Want ook deze is merkwaardig. Immers het geheele terrein loopt op naar den kam der Veluwsche zoomheuvelen, de grens tusschen het hoog terras van de Veluwe en het door water geërodeerde landschap dat den overgang vormt naar het laagterras van het Zuidelijk diluvium. . . en moet leembeddingen bevatten, zich in N.O. richting uitstrekkend. Hieruit wordt verklaard, dat de koele boschvijvers zelfs in de warmste zomers niet uitdrogen en dat de herten steeds water vinden in een klein poeltje ten Oosten van den eigenlijken Waterbergschen Weg achter het vacatiehuis van burgemeester 's Jacob. En dan vindt ge in het Noorden, naar den kant van den Schelmschen weg, de interessante erosie- dalen van de Heelsemer beek, getuigend van tijden, toen de waterspiegel van de Veluwe nog hooger stond dan thans en het 18 K.M. lange stroomdal ook werkelijk water bevatte, wat nu slechts over 5 K.M. het geval is. — Ziet ge, de Waterberg is mij lief van de tijden af, toen ik er bramen, aardbeien en wilde frambozen plukte tot in deze dagen, nu alles zich er weer gaat voorbereiden voor de komst van de Lente.

Juist die groote liefde geeft mij een ernstig „caveant consules” in den mond, dat men toch vooral het plan tot in al zijn details heeft uit-

Foto A. dr. Mulder.

KERKJE TE NIJSWILLER.

gewerkt, alvorens één spade in den grond gestoken wordt en op logische wijze de schalmen ineenschakelt, opdat de uit- voering met de heerlijke natuur harmonieert en in latere decen- nia der twintigste ons boeit en meesleept.

Zóó opgevat, zullen de hier te verrijzen huizen en schuren met hun interieurs het maatschappelijke leven uit oude tijden weer- spiegelen en anderzijds harmonisch aansluiten bij de natuur, welke in alle opzichten een vergelijking met Skansen, Lillehammer, Bygdö, Jonköping of Lyngby met glans kan doorstaan.

Men heeft in plaatselijke bladen beweerd, dat de afstand van de stad te groot is, doch dit geschiedde blijkbaar van een zijde, welke niet bekend was met een der eerste levensfactoren dier musea — vrije expansie. Het is juist in den directeur der Arn- hemsche gemeentewerken, den heer F. W. Schaap te loven, dat hij de goede gewoonte heeft bij de stadsuitbreiding rekening te houden met de mogelijke naaste toekomst. Hoe daarin plots diep ingrijpende veranderingen kunnen plaats hebben, bewijst ons de stichting der Ned. Heide-Mij. en nu weer die van het openlucht- museum. Wanneer binnen afzienbaren tijd langs den Schelmschen weg een elektrische tram de verbinding tusschen Oosterbeek en Rosendaal zal tot stand brengen en ook Apeldoorn een meer directe verbinding met Gelre's hoofdstad verkregen heeft, dan zal ook het nu beweerde isolement geheel opgeheven zijn. Gij denkt dat dit alles toekomstmuziek is, doch de feiten, welke be- wijzen, dat er nu op besliste wijze stelling genomen wordt tegen de monumentenverwoesting geven gerechte hoop te veronder- stellen, dat die toekomst een zeer nabije is.

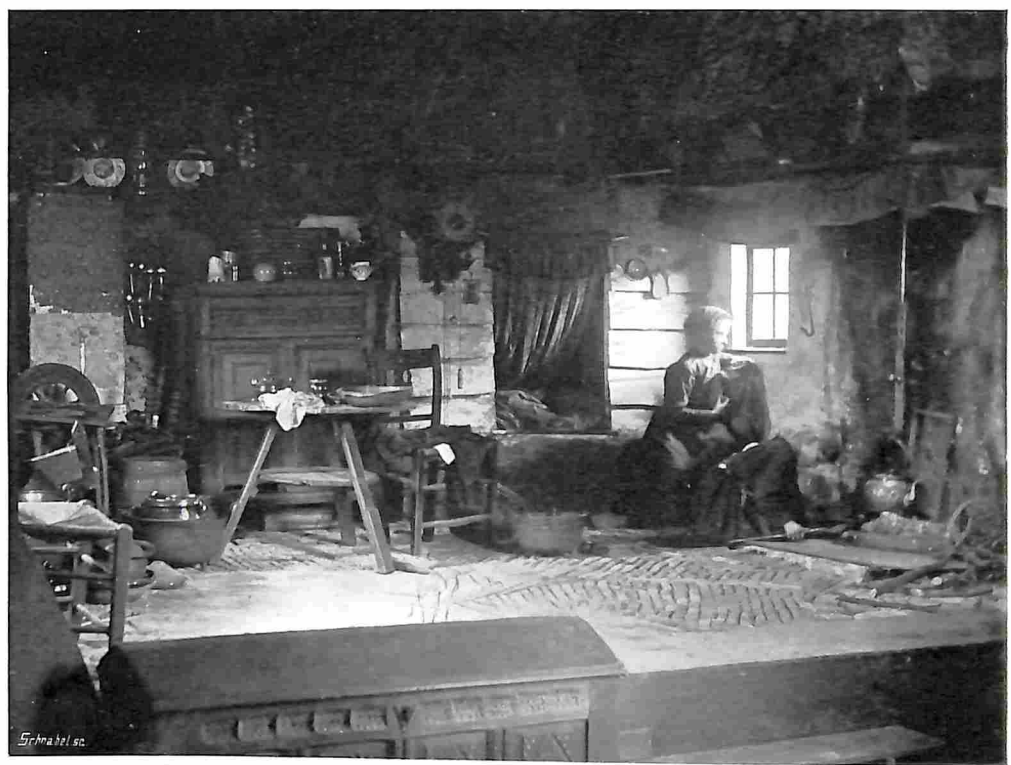

Foto Hoffman.

'T INWENDIGE VAN EEN VELUWSCHE BOERENWONING, AAN DE „ZOOM” TE NUNSPEET.

Z66 en niet anders stel ik mij den groei voor van ons openluchtmuseum. Veel wacht er reeds op een plaatsing. Wie dit niet wil aannemen, toont weinig ons volk en zijn gewestelijke huisvesting te kennen. Ook Nederland bezit huizen en kerken, schuren en stallen, welke zeker in zoo'n museum op hun plaats zouden zijn en onder het huisraad vindt men tal van voorwerpen, welke ten spoedigste binnen den kring dienen gebracht te worden der voortbrengselen, belangrijk voor de studie der vroegere beschavingsperioden.

Hoe weinig Nederlanders zullen een „lös hoës" gezien hebben, ja duizenden hebben er nooit van gehoord en toch bestaat dit volgens prof. Meyer oudste type der Nedersaksische woningen nog in zijn meest primitieven vorm; vindt men ook in ons vaderland nog mensch en dier onder één dak verblijf houden.

Wanneer we de hooge houten topgevels van zulke Twentsche huizen zien en binnentredend bemerken, dat slechts een veldkeitjes-vloer het woonvertrek van den deel scheidt, als we de vonkende gloeiing van het lekkende vuur in een rond vloergat merken, waaruit vrij, zonder schoorsteen of schouw, een rosbruinen walm opstijgt, alles met smookgloed omhullend, . . . als moeder de vrouw een forschen ketel boven het vuur hangt, door de „haal" rond te draaien, en ge de bedsteden links en rechts naast de stallen ontdekt. . . . wel dan zal over u een verbazing komen dat ook ons beschaafd land die huizen bezit, welke we alleen gedacht hadden in het hooge Noorden, dan springt voor hen, die mijn „Buiten"-artikels gevolgd hebben, plots de groote overeenkomst naar voren die er is met de are-stue en den Ostenfelderhof uit de Scandinavische musea.

Doch zulke huizen worden zeldzaam, ja 't zal zoo heel lang niet meer duren of ze zijn voor goed verdwenen.

Ik zelf bezocht voor eenige weken er nog twee in de buurt van Delden.

Het eene was gelegen achter het nooit volprezen parkmonument dat Petzold zich in het Twickelsche bosch heeft gesticht, in het gehucht „Buren"; 't andere werd aan een achteraf wegje gevonden op de groote route Delden—Goor. Het laatste huis had echter nog veel meer dan het eerste zijn typischen oorspronkelijken toestand bewaard. Zoo stapte de boer en zijn vrouw met een tredje van den keitjesvloer in 't bed, dat door kleurige gordijnen aan 't oog onttrokken was. In Buren had men de bedsteden reeds in afzonderlijke kamertjes, die met een deur op den deel uitkwamen.

Vrouwen met zware heupen en zongebrende werkgezichten, vertelden mij onder het oprakelen van het vuur, dat ze 't best in zoo'n „los hoës" konden uithouden, alléén de vliegen veroorzaakten een geduchten last, en de rook bracht met zich, dat ze niet veel gerei glimmend konden houden.

En nergens wordt z66 met het groot en klein vee meegeleefd als juist in zoo'n los hoës. Bij mijn binnenkomst kefte en grombaste kees op een allervervaarlijkste manier en trok wild aan zijn ketting, die hem aan een paal bond, een troep kippen stook kakelend uiteen, de vlucht zoekend in de stallen rechts en links; duiven vlogen door 't dakvenster weg en een geitje b66de nieuwsgierig den vreemden stadschen meneer aan. De koeien echter stonden zich weinig aan de consternatie van het pluimgediert en staarden met doffe lodderoogen naar den deel, terwijl in een hoek sinjeur krulstaart een allergenoeglijkst knorren liet hooren, blijk gevend van zijn groote welbehagelijkheid. En door het heele vertrek was een blauwwazige schemer, die de hoeken met doezelzwarte schaduw vulde en in het geheele huis een broei-

sfeer deed heerschen. Waar zou Luycken beter dan hier geïnspireerd kunnen zijn voor zijn regels:

Gelukkig mensch, wien 't is gegeven
Bij 't vreedzaam en onnoozle vee
Dat nooit noch kwaad noch onrecht dee
In 't veld zijn dagen af te leven.

Maar in trouwe, hoe interessant zoo'n hoeve ook voor den modernen stadsmensch moge zijn, men heeft er geen reis voor over naar den achterhoek of naar Twente; en wie uwer zal — zelfs nu de Oosterlocaalspoor er u vrij gemakkelijk brengt, — een tocht ondernemen naar de oude door regenvlagen en rukwinden gebeukte heihuizen van Drouwen, Ees, Bronniger of Westdorp in Drenthe? Wie uwer zal naar een of ander Zuid-Limburgsch dorpje gaan om er de toch uiterst merkwaardige hoeven te aanschouwen, die in zooveel herinneren aan Romeinsche villa's, waar ook de verschillende vertrekken gebouwd waren om een open hof met regenbak?

En dan zijn toch ook de prototypen van het Keltische huis in Brabant of van het echt Friesche hooiberg en staarthuis wel de moeite van een bezoek waard. Doch men komt er niet toe. Ver van 't verkeer moet men ze zoeken en dan nog zal men in menig opzicht teleurgesteld worden, want veel is verdwenen. De meest karakteristieke meubelen zijn den weg naar den antiquair opgegaan en de boer in fabrieksvoorwerpen goedkoopere en praktische remplaceanten vindend voor de oude van geslacht op geslacht overgenomen vormen, niet meer zoo gehecht zijnde aan die oude zaken, heeft er maar al te dikwijls met een te licht hart afstand van gedaan.

Zoo zult ge in Drenthe lang moeten zoeken naar de eertijds algemeene „roakeldobbes" met hun koperen en ijzeren hekjes, waarbinnen het vuurtje lustig knappert, vindt ge ook lang niet overal de oude hangklokken, de „Knopstoelen" en de echt-antieke boerenkabinetten; ja zelfs de eens onmisbaar geachte karnemmers, met hun glimblanke koperen hoepelbanden zijn spoorloos verdwenen omdat . . . wel omdat de industrie door stoom of electriciteit ook op het platteland is doorgedrongen en bijna elk dorp of gehucht zoowel in Drenthe als Brabant er zijn zuivelfabriek op nahoudt, zoodat het oude karnerei voor goed op nonactiviteit gesteld werd.

En het verkeer brengt nieuwe denkbeelden in de verste uithoeken van ons land, zich uitend in het verdwijnen der volksgewoonten en kleederdrachten.

Wie zooals schrijver dezes in een vreemdelingstad woont, zal bemerken, dat er met de pleizierreinen elk jaar minder boeren en boerinetjes in typisch nationale dracht meekomen. Hoevele Zeeuwen hebben hun oubollige vilthoedjes niet verruild tegen namaak-panama's met opwippende stijfuitstaande randen, hoevelen hebben hun zwarte Zondagspak voor goed aan den kapstok gehangen en zich gestoken in een slecht passend confectiepak? Het aantal is groot, neemt steeds toe, en ook de damesgeest schijnt gevaren te zijn in de struische boerinetjes van 't vette kleiland, want vele offerden de kleurige lijfjes en de bloote armenpracht op aan de boersche japonnen, die een stadsche naaister naar één model schijnt te maken en welke alle, of ze blauw of groen, bruin of zwart zijn, haar onbeholpenheid niet kunnen verbergen.

In kisten en koffers zullen de eens nationale drachten steeds meer en meer verdwijnen, wanneer de reactie door Nehalennia in het leven geroepen, ze niet op den ouden weg mocht terugvoeren, en later, misschien bij het een of ander herdenkingsfeest anno 19. . . zullen de pakjes van moeders en grootmoeders weer eens voor één enkelen dag te voorschijn gehaald worden, zooals dat in onze dagen reeds in Hindeloopen geschiedt.

En ofschoon het niet aangaat over dit alles „ach en wee" te roepen, het in menig opzicht tot vreugde moet stemmen, dat de vooruitgang ook op het platteland zich verbreidt, waardoor steeds meer en meer van een meer wetenschappelijk standpunt de landbouw bedreven wordt, waardoor de resultaten minder wisselvallig zullen zijn, terwijl de voordeelen van goede communicatiemiddelen met beschavingscentra nooit overschat kunnen worden — zoo valt het toch zeker te bejammeren, dat zelfs de herinneringen aan dat verleden spoedig zullen ontbreken, dat de oude spinnewielen en weefgestoelten, de halsnoeren en hoofddeksels, het oude huisraad en de akkergereedschappen, kortom dat alles e66st verdrongen wordt door de eenvormige fabrieksproducten en eenmaal in onbruik geraakt, spoorloos meestal verdwijnt, zoodat veel verloren gaat, wat in de ontwikkeling van den boerenstand een belangrijke rol vervuld heeft en men zelfs bij gebrek aan materiaal de lamp der heugenis van het oude volksleven moet blusschen.

Wel bezit ons Rijksmuseum een uitgebreide verzameling aangekleede poppen, maar deze in bonte rijen naast elkaar geplaatst vertellen het groote leekenpubliek weinig. Hoe verdienstelijk deze verzameling ook moge zijn uit een wetenschappelijk oogpunt, ter bestudeering der Nederlandsche antropologie, hoe serieus ook aan iedere pop een kaart bevestigd is vermeldend of ze

Foto Adr. Mulder.

BOERENWONING TE NIJSWILLE.

Foto Adv. Mulder.

KERKJE TE LEMIERS (L.).

behoort tot het Friesche, Keltische of Saksische ras, dit alles levert wel waardevol studiemateriaal voor de geleerden, doch spreekt weinig of niet tot de enkele bezoekers die deze volkenkundige afdeling in het groote gebouw „ontdekt” hebben. Want een ontdekking is het zeker. Slechts nieuwsgierigheid doet u uw schreden richten naar de kelderachtige onderaardsch lijkende gangen, waar de gipsafgietsels u in den waan brengen, dat deze achterafzaal naar de een of andere werkplaats voert, doch u bij een hoek een blik gunt in een pijpela-achtig vertrek, waar links en rechts in glazen kasten de boeren en boerinnendrachten „in erfreulichster Fülle” gevonden worden.

Hoezeer 't ook te betreuren valt, dat deze collectie niet een betere plaats in ons museum heeft gekregen, men mag er het bestuur, dat toch reeds zoo met plaatsruimte moet woekeren, en verwijt van maken. Doch welk een opruiming zou het geven wanneer ééns op den Waterberg een stichting in het leven werd geroepen als Lyngby, Skansen en Bygdö hebben zien ontwikkelen.

Daarheen zouden al die rijtuigen, sleden en wagens kunnen overgebracht worden, daar waren ze op hun plaats als de meer materialistische uitingen der Nederlandsche beschaving.

Immers, naast het zuiver historische boerenhuizencomplex, met alles wat er bij en in hoort, zou men — wil de stichting volkomen aan haar doel beantwoorden — ook een museumgebouw moeten vinden, waarin al die voorwerpen moeten worden ondergebracht, welke moeilijk of niet in de oude huizen zelf een plaats konden vinden.

Dat dit „aanvullende” deel werkelijk in een gevoelde behoefte voorziet is overal gebleken. Naast Skansen vindt men het reusachtige Nordiska Museet, in Bygdö heeft men naast de voorwerpenverzameling in het Ridehuzet, Depotet en Kirken ook nog een Industrie-museum te Christiania; Lyngby heeft behalve het Dansk Folkmuseum in de nabijheid het Landsbrugmuseum.

Doch beide moeten in elkaars onmiddellijke nabijheid zijn, zoodat men na het critisch vergelijkend gadeslaan der ontwikkeling van elk voorwerp op zichzelf in het park op den Waterberg zal bewaarheid vinden dat elke vooruitgang onvermijdelijk met zich brengt andere fasen van ontwikkeling in nijverheidsproducten en huisinrichting, kortom, dat

men daar krijgt een reusachtig proefveld voor nationale bouwkunst, aethetica, volkskunst en nijverheid.

Natuurlijk is er om dat alles tot stand te brengen geld, veel geld noodig, doch waar hier iedere provincie, iedere landstreek er belang bij heeft en er zijn voordeel mee zal kunnen doen, het vergelijkend onderzoek ongetwijfeld een beteren kijk zal geven op vele nu nog duistere zaken, mag men ook verwachten, dat hier evenals in Scandinavië dit museum overal steun vindt.

Daar zagen we dat koningen en vorsten, fabrikanten en geleerden, ja zelfs het leger meegelopen hebben tot de verwezenlijking van Hazelius' stichting en waarom zou ook hier — evenals in Zweden — het enthousiasme niet los kunnen komen?

En heusch, om het denkbeeld te verwezenlijken, behoeven we geen Nederlandsche Graaf Gurowski te bezitten, die voor het tot stand komen van het internationale museum van Oorlog en vrede te Zurich / 300.000 gaf.

Moge deze stichting in haar vollen hier geschetsten omvang verrijzen op het wonderschoone oord van den Waterberg; moge het Nederlandsche Volk belangstellen in haar groei en bloei, zoodat de commissie van bijstand, gekozen uit de nationale intellectuele vereeniging: „Het Nederlandsch Openluchtmuseum”, ter zijner tijd niet vergeefs vast vertrouwd hebbe op den moreelen en financieelen steun, dat is de oprechte wensch van hem, die als steller dezer artikelen met groote vreugde het ochtendgloren in de Nederlandsche folklore gadeslaat, en die hierbij sluit met de hoop uit te spreken, dat het schoone Arnhem in zijn Waterberg spoedig een stichting mag bezitten, welke in één adem met de Scandinavische Friluftmusea genoemd wordt als:

„Het Nederlandsche Openluchtmuseum”.

Overneming verboden.

D. J. VAN DER VEN.

De villa „Park-wyck” te Amsterdam.

DAAR is droefheid, verontwaardiging, woede in architectonische kringen: de bekende villa „Park-wyck” aan de van Eeghenstraat te Amsterdam, door Berlage gebouwd, waarvan wij hierbij een afbeelding geven, zal, naar het schijnt, dusdanig verbouwd worden, dat er van 't oorspronkelijke weinig over zal blijven.

Zeker, ook velen van hen, die niet met Berlage's werk dwepen, achten dit huis een verdienstelijke schepping. Toch lijken ons deze klachten, deze verontwaardiging niet zonder overdrijving. Berlage lééft immers nog? Wat belet hem, voor deze ééne vernietigde schepping tien andere elders in de plaats te stellen? Bovendien kan de bouwmeester zelf behulpzaam zijn bij het oprichten van een getrouwe copie dezer villa op de terreinen van het weldra te stichten Nederlandsche Openlucht-museum, waartegen het Bestuur zeker geen bezwaar zal hebben. Men zou er een soort van Berlage-museum van kunnen maken en er de modellen der verschillende scheppingen van Berlage in kunnen tentoonstellen; dat zou hoogst belangwekkend worden!

Echter, ook ons stemde het bericht somber. Waarom moet nu juist „Park-wyck” tot onherkenbaar wordens toe worden verbouwd? Er zijn scheppingen van denzelfden bouwmeester, die wij liever tot onherkenbaar wordens toe zagen veranderd.... L.

Foto C. Steenberghe.

DE VILLA „PARK-WYCK” AAN DE VAN EEGHENSTRAAT TE AMSTERDAM.

HERINNERINGEN UIT EEN WOESTIJNLAND.

(MET REPRODUCTIES NAAR TEEKENINGEN EN SCHILDERIEN VAN DEN SCHRIJVER).

MOZABITENMEISJE.

dat wonderlijke landje van de Mozabiten dat daar ver verscholen ligt in de Afrikaansche Sahara.

HET regent, regent, regent en akelig droevig is alles buiten en binnen. Alles is vochtig, klam en kil. Huiveringen overvallen me midden in den zomer; halve winterduisternis heerscht en ik denk en droom terug van het zonneland waar ik nog zoo kort geleden vertoefde. O! Afrikaansche woestijn, land van verschrikking en armoede maar ook land van lichtende zon en opwekkende warmte, hoe verlang ik naar u, nu ik weer teruggekeerd ben in het land „ontwoekerd aan de zee”; het land waar het water, het te veel, de eeuwigdurende regen, ons Hollanders stil en somber maakte.

Stil en somber zit ik te luisteren naar het kletteren van den regen op mijn dak en te kijken naar de neervallende waterstralen en plassen buiten en door de grijze koele tonen heen zie ik droomend terug al wat ik aan schoonheid, warmte en kleurengloed genoot in

Van dat land wil ik nu vertellen; ik heb driemaal nu, te samen vele jaren lang, er geleefd en gewerkt en ben wat te weten gekomen van een der belangwekkendste en origineelste volkeren.

De Mzab, zoo heet het land, ligt op een duizend kilometer ongeveer recht zuidelijk van de stad Algiers. Als ik spreek van een landje, is dat niet geheel juist. Zeven verspreide steden, elk met een eigen regeering, liggen met de aangrenzende oasen als neergekwakt in een streek zó onherbergzaam, zó onvruchtbaar dat alle leven er onmogelijk is, zoomin voor den mensch als voor dier of plant. Dagen lang kan gereisd worden door die steenwoestijn zonder eenig spoor van leven te ontmoeten. Steen en nog eens steen, zwart en roodgrauw, verschroeid en verweerd door

ALG.

KAMEEL MET BASSOER
(TENT WAARIN VROUWEN WORDEN VERVOERD).

de gloeiende zomerzon. Doodsche stilte heerscht daar; geen geluidje van een ruischend plantje, geen tsjirpen van een in-

sect, geen tsjirpen van een vogel. Alleen het kloppen van je eigen hart en — de stilte, de overweldigende stilte hoor je er als een suizen in de ooren.

De steenwoestijn is niet vlak, zooals ons Holland, maar flauw golvend en telkens als weér een helling aan het oog onttrekt wat daar achter ligt, hoop je te zien wat leven, wat groen en frischheid om, de helling beklommen, weer tot aan den verren, blauwen horizont niet anders te bemerken als de dorre, doode steenen. Een hel, een vreeslijk gloeiende hel in den zomer waar een lang verblijf in de eenzaamheid den mensch wel krankzinnig zou doen worden.

Zoo gaat het voort, dagen lang; totdat, bij een draai van den weg, men plotseling van hoog uit een dal overziet, veel dieper en breder dan de doorgetrokkenen.

Wat een verrassing, wat een coup de théâtre. In één oogopslag vier steden, van wonderlijke bouw, allen gelegen op heuvels. Ommuurd als onze middeleeuwsche versterkte plaatsen, met poorten en vierkante uitkijktorens, van schietgaten voorzien. En daarbij, vlakbij, de oasen die, met al haar palmen, er van boven uit gezien zich voordoen als reuzenvelden met groene sterren bezaaid. En op de wegen die de steden onderling verbinden is — leven. Menschen en kameelen en ezels. Een zacht gedruisch rijst op naar boven en de reiziger haalt weer adem; de angstige spannende beklemming van dagen verdwijnt.

Die vier steden zijn Gardaia, de belangrijkste, dan Melika, Ben Izguen en Bou-noura. De drie anderen, El Aatof, Guerrara en Berrian liggen wat verder af. Maar het aspect van al die zeven steden is van een zelfde type, ook de bewoners en hun levenswijze zijn gelijk.

De bewoners: Arabieren zijn ze niet. Ze hebben heel weinig gemeen met de slanke, taaie levende bronzen, met de geharde, matige, krijgslustige en poëtische Arabieren, de herders die zwerend rondtrekken met hun vee om nieuwe weideplaatsen te zoeken.

De Arabier is tentenbewoner; herder en ruiter. De Mozabiet is stedebezwoner, koopman vooral en de fiere moed ontbreekt hem. Paardrijden is hem onbekend en zijn rij- en lastdieren zijn kleine, geduldige ezeltjes. Vee fokken ze weinig, schapen houden ze in het geheel niet, de ezels koopen ze elders, ook de kameelen die in de oasen waterputten; heel hun veestapel beperkt zich tot melkgeiten, die hoofdzakelijk worden gevoed met afval van wat de oasen aan planten opleveren. Want het arme omringende steenland levert alleen een enkel eetbaar struikje in den winter, wanneer regen is gevallen. Van begin Maart af is elk spoor van plantengroei verdwenen en wachten de verstoven zaadjes op het najaar, op nieuwen hoewel schaarschen regen, om opnieuw te ontkiemen en een tikje groen leven hier en daar tusschen de rotsen te doen ontluiken.

Ruim duizend jaren geleden hebben de Mozabiten, uit Oeargla verjaagd, zich hier gevestigd.

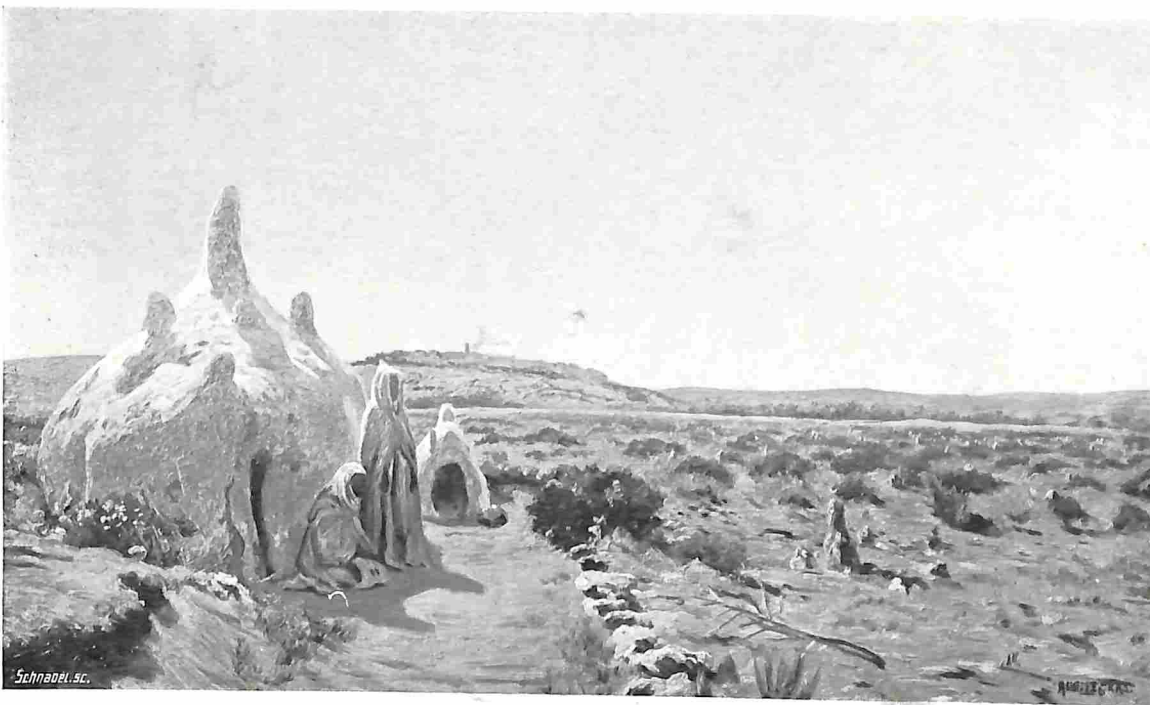
Eerst maar weinigen, langzaam aan vermeerderend in aantal, vergrootend tegelijk hun oasen, land veroverd op de woestijn, voet voor voet door noesten arbeid van de neger-slaven. De steden werden en zijn nog handelscentra in het woestijnverkeer, havens in de steenocean. Is de Arabier slank en lenig, de winkelzittende, handeldrijvende Mozabiet is vadzig, plomp, vet en dikbuikig, laf en geslepen.

Arabieren en Mozabiten haten en verachten elkander wederkeerig, maar hebben elkaar nochtans noodig en leven op voet van schijnvrede.

Een van de oorzaken van de onderlinge afkeer is de godsdienst.

Beide rassen zijn muzulmannen, maar de Arabieren behooren tot de malekitische, de Mozabiten tot de abaditische secte. Eeuwen geleden hebben die twee richtingen elkander heftig bestreden, ook onder mohammedanen zijn stroomen bloeds vergoten voor hun begrip van waarheid en het einde is geweest dat de abaditische secte, eertijds zoo machtig en uitgebreid, nu maar weinig aanhangers telt, te weten: in de Mzab, op een eiland bij Tunis, in een klein deel van Arabië en in de buurt van Zanzibar. Maar al is de oorlog uit, de onderlinge haat bleef.

Het gelaatstype van den Mozabiet vertoont een geheel bijzonderen oorsprong. Ze zijn als stedenbewoners natuurlijk blanker dan de zonen der woestijn, maar afgescheiden van de kleur, is de bouw van hun aangezicht geheel apart. Lang heb ik me afgevraagd

GRAF VAN EEN HEILIGE.

waar ik die soort menschen meer had gezien tot dat ik me in eens herinnerde; in Parijs, in het Louvre, als Assyrische beeldhouwwerken. En waarlijk bleek me dat bij overlevering aan de Mozabiten bekend is dat Syrië hun oorspronkelijk vaderland is. En zoo is dit kleine landje met zijn bevolking van te zamen 35,000 inwoners, een stukje bewaard gebleven oude geschiedenis. Want niet alleen het volk bleef, bijna onvermengd, maar zoo heel veel oude, voor ons zonderlinge volksgebruiken herinneren nu nog aan lang vervlogen dagen. De taal heeft hoegenaamd geen verwantschap met die der Arabieren. Ook de klanken zijn anders. Is de taal der Arabieren, als ons Nederlandsch, vol keelklanken, harde k, g en h, het Mozabitisch is zacht vloeiend als Fransch en wordt half zingend gesproken. Intelligent als de Mozabieten zijn, gedwongen ook al als kooplieden, spreken alle mannen ook Arabisch en verbergen voor den vreemdeling hun eigen taal zooveel mogelijk.

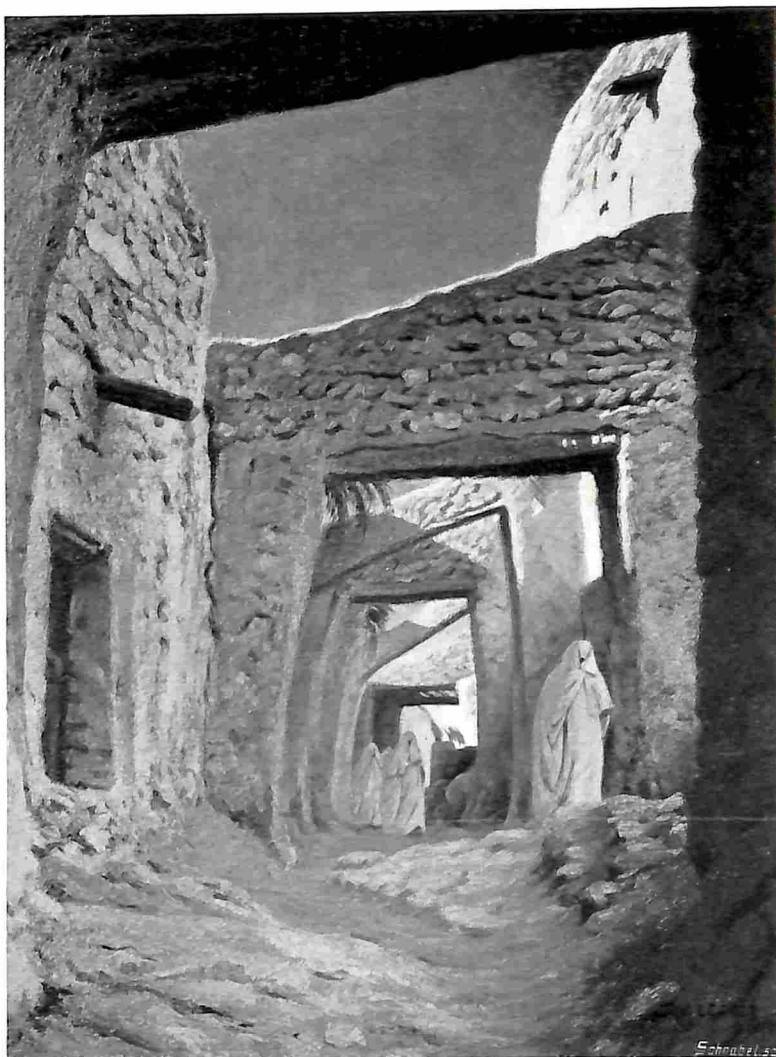
Sedert Frankrijk meester werd van Algerië, zijn ze nu door het geheele Noorden in de steden te vinden. Ze zetelen zich als kleine neringdoenden, als kooplui in groenten en vruchten, vleesch en brandstoffen, leven van bijna niets, breiden hun zaak zoodoende steeds uit om later, rijk geworden, naar hun afgelegen land terug te trekken en zoo komt het dat nu, in een der armste streken der wereld, in een afgelegen hoekje van de Sahara, millionairs wonen die uitgebreide zaken drijven tot in Europa toe. En het geld stapelt zich op want uitgeven, genieten van zijn rijkdom, doet de Mozabiet maar heel zelden.

Zijn ze in eigenlijk Algerië aan het schacheren, dan blijven moeder de vrouw en de kinderen achter. Nooit verlaat een Mozabitenvrouw haar land, zelden zelfs de stad van hare inwoning. Als echte Oosterlinge blijft ze tehuis en alleen jonge meisjes of heel oude vrouwen kennen de straat. Maar tot in alle kuststeden toe ziet men nu de mannen, gekleed in hun zoo eigenaardig zwaar wollen hemd in allerlei kleuren, versierd met ornamenten die nog zoo geheel en al assyrisch zijn gebleven. Slimme kooplui als ze zijn leeren ze spoedig Fransch om de klanten te kunnen bedienen en toch, hoewel ze heel hun voorspoed, hun welvaart en veiligheid danken aan de Fransche overheersching, zijn juist zij gebleven de meest verstokte mohammedaansche christenhaters. Fanatiek zijn ze in merg en been en zijn het nu, meer dan vroeger, nu hun tweede geschiedkundige periode in hun woestijnlandje dreigt af te loopen.

Een kleine duizend jaar waren ze volkomen vrij. Wel dikwijls gebrandschat door Chaambas en Touaregs maar hun eigen zaken beredderden ze zelf. Elk der zeven steden vormde een republiekje, te samen zeer losjes tot een confederatie verbonden. De geestelijken en de oudsten regeerden er streng. De doodstraf en verbanning werden veelvuldig toegepast voor feiten waarop in onze moderne maatschappij ternauwernood wordt gelet. Ontrouwe vrouwen werden levend ingemetseld, moordenaars ter vrije beschikking aan de familie van den gedooide uitgeleverd. Niettegenstaande hun sterk geloof kwamen de burgers toch meermalen in verzet tegen het despotisch regeeren hunner priesters en telkens kwamen bloedige botsingen voor tusschen de twee partijen welke zich langzaam aan in elk der steden vormden; de kerkelijk rechtzinnige en de burger-liberale partij. Maar was het gezamenlijk belang eenmaal in gevaar dan vereenigden zich steeds de strijders van gisteren om den vijand van buiten te weren. Moedig zijn de Mozabiten niet en ze hielden er al eeuwen geleden een huurleger op na. Om, gedeeltelijk in hun steden, woonde de arabische stam „Medabilh” die niet werkte, parasitisch op de mozabitische stam vegeteerde en alleen de opdracht had in tijden van aanval hun meesters te verdedigen. Maar ook dat huurlegertje werd soms tot vijand, vooral wanneer de meesters zelf onderling aan het kibbelen waren.

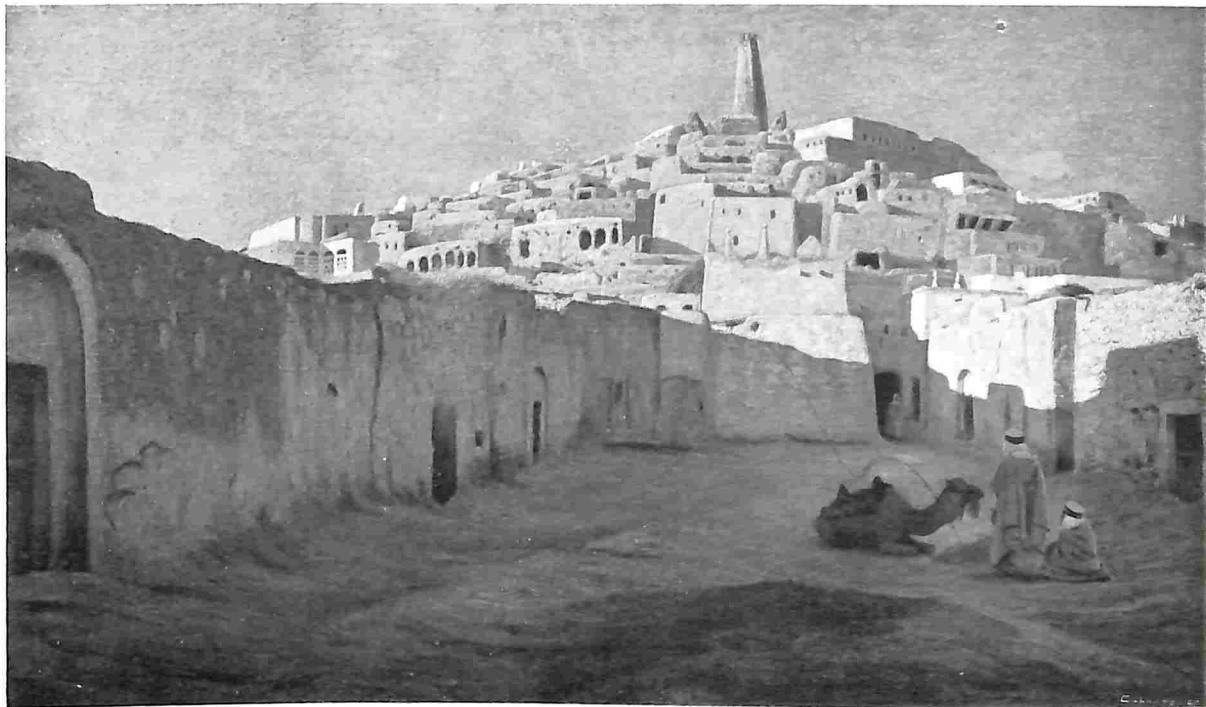
Nochtans, ondanks alle moeilijkheden, de Mozabiten hielden zich staande door hun intelligentie. Want slim als ze zijn, werden ze de Arabieren, groote kinderen, altijd weer de baas. Vooral Gardaia bloeide als handelscentrum op een grooten verkeerweg, voor karavanen. Daar kwamen eeuwen lang de negers uit Soudan om op de markt als vee te worden verkocht en verder te worden doorgezonden. Vooral verdiende de Mozabiet in dien tijd met den groothandel in levende menschen. Later maakten ze kruit in groote hoeveelheden, om te leveren aan de Arabische stammen, die noordelijker krijg voerden tegen den Franschen indringer.

In 1857, kort na de inname van Laghouat, 250 kilometer noordelijker, vond het fransche gouvernement noodig een einde te maken aan dat wa-

WEG NAAR DE MOSKEE.

penen en kruit fabricereen en een colonne van 500 Franschen trok naar de Mzab. Geen Mozabiet die zich verweerde, nederig werd beterschap beloofd, maar toen op de oude manier werd voortgegaan, verschenen 10 November 1882 een 1200 Franschen voor de poorten van Gardaia en gedaan was het met de absolute vrijheid. Een protectoraat van Frankrijk werd ze opgedrongen voor 30 jaar lang. Wel bleven ze vrij wat betreft hun inwendig bestuur, hoewel de benoeming hunner chefs door den Franschen commandant moest worden goedgekeurd, maar uit was het met den slavenhandel, uit met het maken en leveren van wapenen en kruit, de twee groote bronnen van inkomsten. Meer dan vroeger exploiteerden van dien tijd af de Mozabiten hun talenten als kooplui nu in het meer noordelijke eigenlijke Algerië en finantieel gingen ze niet achteruit. Toch is het ze een grief, hun eenmaal zoo gesloten landje nu geopend te zien. Ouden van dagen blijven morrend in het centrum van oud Gardaia, telkens in hun moskee biddend dat Allah nog eens de ongeloofigen zal mogen verjagen, vervloekend het feit dat in het eens zoo puriteinsche land met de nieuwe meesters nieuwe zeden hun intocht deden. Tabak en alkoholi-

PLEINTJE IN GARDAIA.

sche dranken, twee verboden artikelen, worden wel is waar nog niet verkocht in de steden zelf, maar wel in het kleine europeesche kolonietje dat zich tegen oud Gardaiia aan vormde en de jongeren rooken en drinken nu tot groote ergernis der conservatieve ouden.

Toch, ze behielden tamelijk wel hunne onafhankelijkheid en betaalden nu 30 jaar lang aan Frankrijk voor hun rust en veiligheid een betrekkelijk heel kleine belasting.

En nu is dit jaar het protectoraatscontract afgeloopen en hangt de volledige annexatie ze als een zwaard van Damocles boven het hoofd. Fransch gebied zal hun heilig land worden; christenen en joden zullen overal kunnen wonen tot in het heilige Ben Izguen, waar tot heden geen niet-Mozabiet ook maar een enkele nacht verbleef.

En — ze zullen soldaat moeten worden, nu het Fransche gouvernement ook voor de Algerijnsche inboorlingen de militaire dienst verplichtend stelde. Dat is wel het grootste spook, de mogelijkheid, waarschijnlijk zelfs, te moeten vechten voor de glorie nog wel van den ongeloofige.

Met geweld zich tegen de inlijving verzetten zullen ze zich niet. Moed en strijd-lust mankeert den Mozabiet. Reeds gingen deputaties naar Algiers en Parijs en zoo zullen ze wel trachten langs diplomatieken weg, door gladheid, slimheid, nog iets te behouden van de verloren onafhankelijkheid.

Tot hiertoe een stukje geschiedenis. Juist de geschiedenis van dit volkje bewijst wel hoe intelligent het is. Ik zeide al dat ze niet moedig zijn, niet edelmoedig, niet mededeelzaam maar toch, ook deugden hebben ze. Werkzaam is de Mozabiet en uitvinder zelfs. In heel het landje is geen druppel bovengrondsch water. Van den palm wordt gezegd dat hij met het hoofd in het vuur en met den voet in het water moet staan. Water, veel water is noodig voor al de andere planten in de oasen, voor de andere vruchten als vijgen, perziken, abrikozen, druiven en voor het eenig koren dat daar nog wil; garst.

En al dat water moet uit den grond gehaald. Soms valt in twee jaar geen regen maar als de regen valt in stroomen dan zakt ze neer tot een harde, ondoordringbare laag en van daar uit, soms tot tachtig meter diep, moet dat kostbare nat weer uit putten naar boven worden gevoerd om alles, planten, dieren en menschen te laven. En hoe vernuftig is het systeem van putten.

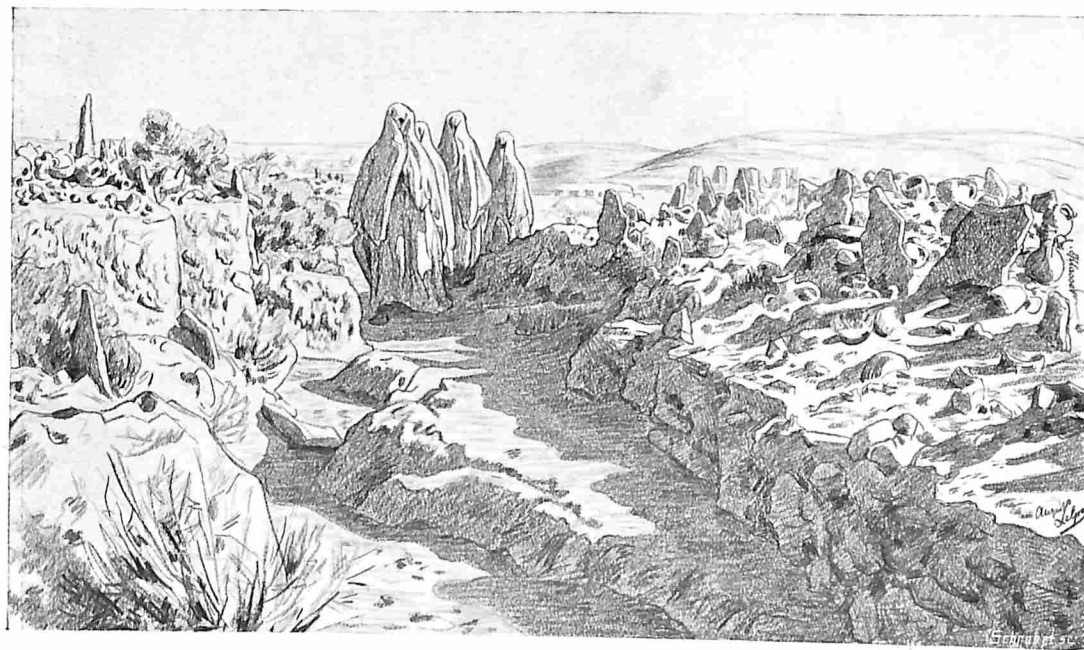
Het trekdier, kameel, ezel of muulder, loopt langs een hellend vlak met zijn geleider altijd maar heen en terug, op en neer, en de waterzak ledigt zich automatisch in het reservoir wanneer dier en geleider beneden zijn aangeland.

In de rivier, maar zoo heel zelden van water voorzien, de Oued Mzab, zijn barrages aangelegd om het nuttige nat tegen te houden opdat het den tijd zou hebben door te dringen in den vragenden bodem en niet weg te loopen, door te stroomen, doelloos naar de steenwoestijn waar *toch* niets groeit, niets groeien kan. En zoo werd, door de hand en het hoofd van den mensch, een stukje woestijn tot een klein paradijsje.

(Slot volgt).

AUGUST LE GRAS.

Overneming verboden.

VROUWEN OP HET KERKHOF.

KAMEELDRIJVER.

OVER DEN REUKZIN DER INSECTEN.

DE uitvinding der Röntgen-stralen, welke door ondoorschijnende voorwerpen kunnen dringen en ons het onzichtbare fotografeeren, is zeker een der zegenrijkste, waarop de physica onzer dagen terecht trotsch mag zijn, en toch — hoe poover is die ontdekking vergeleken bij de wonderbaarlijkheden, die de toekomst voor ons heeft weggelegd, als we, beter ingelicht omtrent het waarom der dingen, en onze kunst aanwendend daar, waar onze zinnen te kort schieten, eenigermate met de gevoeliger zintuigen van 't dier kunnen wedijveren.

Hoe bijdenswaardig zijn die in heel veel gevallen! Ze toonen ons de armoede onzer waarnemingen, ze bevestigen hoe middelmatig ons opmerkingsvermogen is, ze wekken gevoelens, die ons vreemd zijn, ze verkondigen waarheden, die ons verbijssteren, zoo ver liggen ze buiten het veld onzer dagelijksche beschouwingen.

Een onaanzienlijke rups, de „Processierups” bezit het vermogen door spleten, die ze willekeurig aan de rugzijde teweeg kan brengen te onderzoeken, welk weder er te wachten is, of we storm hebben te vreezen, de roofvogel, die verziener bij uitnemendheid, ontdekt van de wolken uit de op aarde rondtrippelende veldmuis; de geblinddoekte vleermuisen richten ongedeed haar vlucht door het niet te ontwarren dradenlabyrint, dat een Spallanzani haar spande;

de postduif na honderden uren ver van haar woonstede losgelaten te zijn, hervindt zonder te verdwalen haar til, te midden der onmetelijken, die nog nimmer door haar doorkruist werden; voorzoover haar bescheiden wiekslag het haar vergunt, trekken bijensoorten o.a. de Chalicodoma eveneens door de onbekende ruimte, leggen lange tochten af en keeren zonder falen op de nestkolonies weer.

En wie nimmer den hond bezig heeft gezien, truffels te zoeken, is onbekend gebleven met een der merkwaardigste uitingen van den reukzin. Met den neus in den wind en met afgemeten tred, zoekt het dier en laat zich door niets van de wijs brengen. Plotseling blijft het staan, onderzoekt al snuffelend den grond en begint met zijn poot een kuiltje in den bodem te graven. „We zijn er, meester!” schijnt zijn oog te zeggen, „we zijn er!” op mijn eerewoord van hond, de truffel is hier te vinden.”

En zoo is het. Op 't aangeduide punt wordt gezocht; en mocht de schop des meesters al eens uit de goede richting geraken, de hond is er met zijn neus direct bij, om die weer in 't juiste spoor te leiden. Ondanks de steenen en de plantenwortels, de moeilijkheden en de diepte ten spijt, zal de knol te voorschijn komen. Een honde-neus liegt niet!

„Een buitengewoon fijne neus”, heet het gewoonlijk. Toegegeven, indien men dan bedoelt, dat de neusholten van 't dier het orgaan voor de waarneming zijn; maar is het waargenomene steeds een „geur” in de gewone beteekenis van 't woord, een strooming, zooals wij met ons zintuig kunnen opvangen? Ik meen reden te hebben aan die opvatting te twijfelen. Ziehier waarom.

Herhaaldelijk heb ik het genoegen mogen smaken en der handigste truffelzoekers op zijn tochten te vergezellen. 't Was waarlijk geen prachtstuk, de kunstenaar, dien ik zoo graag aan 't werk zag; 't was een doodgewone hond, kalm en verstandig, maar gedrochtelijk, slecht onderhouden en geen beest om in den huiselijken kring te worden opgenomen. Talent en armoede gaan heel dikwijls gepaard!

Zijn meester, een eerste truffelzoeker, die heel goed begreep, dat het geenszins in mijn bedoeling lag, hem zijn geheim te ontfutselen, of hem op een goeden dag concurrentie aan te doen, stond mij toe van de partij te zijn, een beleefdheid, waarmee hij overigens niet heel scheutig was. Toen hij zag, dat ik geen leerjongen, maar slechts een nieuwsgierige was, die de onderaardsche vegetatie uitteekende en beschreef, en dat ik er niet aan dacht mijn zakken te vullen, met datgene, wat den Kerst-kalkoen fijneren geur verleent, was de brave man onmiddellijk voor mijn zaak gewonnen.

Er werd onderling overeengekomen, dat de hond geheel volgens zijn eigen inzichten te werk zou gaan, met de verplichting

Foto C. Steenbergh.

BIJ DEN UTRECHTSCHEN DOM. GEZICHT OP HET KOOR
EN INGANG VAN DE KLOOSTERGANG.

onzerzijds van een klein stukje brood als belooning, voor iedere vondst, onverschillig welke. Op ieder punt, dat de hond aanwees, zou gezocht worden en 't aangeduide voorwerp zou opgegraven worden, afgescheiden van de handelswaarde. In geen geval zou de ervaring van den meester tusschenbeide mogen komen om den hond van verdere nasporingen te doen afzien, die uit een handelsoogpunt beschouwd, slechts een matig succès zouden hebben, want boven de mooie exemplaren, wier voorst met blijdschap zou begroet worden, verkoos mijn plantencollectie de minwaardige producten, die door den handelsman met volkomen minachting bejegend worden.

Op die wijze hadden deze excursies een ongedacht succès. Met zijn fijnen neus speurde de hond alles op, wat van mijn gading was: groote en kleine, versche en verrotte, reukeloze en geurende, welriekende en kwalijkriekende exemplaren. Ik was niet weinig trotsch op mijn collectie, die heel spoedig het grootste deel der in de omstreken voorkomende onderaardsche paddestoelen 1) bevatte.

Welk een verscheidenheid van bouw en vooral van geur, een eerste vereischte bij een zaak, waar alles op reuk aankomt. Er zijn er, waarbij men niets waarneemt, dan een zwak geurtje van zwammen, iets, wat men min of meer geprononceerd bij alle weer vindt. Er zijn er die rieken naar rapen, naar rotte kool; er zijn er ook, die in staat zijn de woning van den verzamelaar met hun vreeselijken geur te verpesten. De echte truffel alleen verspreidt dat aroma, dat de fijnproevers op zulk een hoogen prijs stellen.

Is de reukzin, zooals wij dien bedoelen zijn eenige gids, hoe legt de hond het dan aan, om uit al die verschillende geurtjes wijs te worden? Wordt hij, omtrent hetgeen in de aarde verscholen ligt, gewaarschuwd door een algemeene uitwaseming, een geur, die eigen is aan de verschillende soorten? Dan staan we voor de volgende netelige kwestie.

Ik lette in 't bijzonder op de gewone paddestoel-soorten, waarvan vele, hoewel nog onzichtbaar voor 't oog, door scheuren in de aarde reeds hun aanstaande verschijning verrieden. Op de plaatsen nu, waar mijn blik 't cryptogaam vermoedde, dat met den druk van zijn hoed de aarde opwipte, op de plekken, waar de gewone zwamgeur zeker duidelijk waarneembaar was, heb ik nimmer den hond stil zien staan. Met volkomen minachting ging hij er voorbij, zonder met den neus te snuffelen, zonder met den poot te graven. En toch was het ding daar in den grond aanwezig en verspreidde er denzelfden geur, als we er eertijds reeds aan waargenomen hebben.

De leertijd, bij den hond doorgemaakt, heeft me de overtuiging geschonken, dat de neus, die de truffel doet opdelfen, een beteren gids heeft dan de reuk, in de betekenis, die wij er gewoonlijk aan hechten, een gids, die in staat is de stroomingen van een geheel andere orde op te vangen.

Het licht heeft zijn donkere stralen, die op ons netvlies geen indruk maken, maar wel door andere oogen zijn waar te nemen. Waarom zou het gebied van den reukzin nu ook zijn verborgen uitwasemingen niet hebben die wel aan ons niet bekend zijn, maar aan een anderen reukzin daarentegen niet ontsnappen.

Laat de neus van den hond ons versteld staan in dien zin, dat 't ons onmogelijk is precies te zeggen, wat hij ervaart, hij laat ons tenminste duidelijk zien, welke dwaling we zouden begaan, als we alles naar onze menselijke begrippen wilden verklaren. De wereld der indrukken is uitgebreider, dan wij met ons beperkt waarnemingsvermogen vermoeden en bij gebrek aan genoegzaam bewerkte organen ontsnappen ons tal van natuurhistorische feiten.

Het onbekende, dat uitputtelijke veld dat de toekomst ontginnen zal, belooft ons rijke oogsten, waarbij het thans bekende niets meer dan een poovere opbrengst is. Onder den sikkel der wetenschap zullen eens de garven vallen, waarvan de graan-korrels op dit oogenblik onzinnige nachtspreuken zouden schijnen.

„Wetenschappelijke hersenschimmen”, zal men misschien zeggen. Geenszins, maar onweerlegbare positieve waarheden, bewezen door het dier, dat op tal van punten zoo zeer boven ons bevestigd is.

Ondanks zijn veeljarige praktijk, ondanks 't aroma door den knol verspreid, zal de truffel-zoeker er niet in slagen den truffel te vinden, die in den winter op een diepte van 2 palm onder de aarde rijpt, zonder de medewerking van den hond of van het varken, welker reukzin de verborgenheden van den bodem blootlegt. Nu, die verborgenheden, die geheimen, zijn ook aan verscheidene insecten geopenbaard, beter zelfs nog aan onze twee genoemde medewerkers. Ten einde de truffels te vinden, waarmee hun larvenfamilie zich voedt, bezitten ze een uiterst fijnen neus.

Uit bedorven truffels, die rijk bevolkt met allerlei ongedierte uit den grond gedolven en in dien toestand in een stopflesch met een laagje zand overgebracht waren, verkreeg ik allereerst een klein roodbruin schildvleugelig insect, de *Anisotoma cinnamomea* Panz. en vervolgens verschillende Dipteren w.o. een *Sapromyza*, die in zijn voorkomen sterk herinnert aan de *Scatophaga scybalaria*, die vlieg met dat vaalbruine fluweel, die men vooral in 't najaar veelvuldig op menselijke uitwerpselen aantreft 2).

Deze laatste vindt haar truffel op de aarde bij een muur of een heg; maar de andere, hoe weet die de plaats, waar ergens onder de aarde de voor haar, of liever gezegd, voor haar larven bestemde te vinden is. In de aarde afdalen en in de duistere diepten op onderzoek uitgaan, die gunst is haar ontzegd. Haar zwakke pooten, die zich bij 't verwijderen van een zandkorrel zouden kwetsen, haar vleugels, welker vlucht den doortocht bezwaarlijk maken; haar ruig kleed, dat een afdalen in de aarde tot de vromen wenschen doet behooren; kortom alles verzet er zich tegen. De

1) Naar 't schijnt groef de hond ook andere ondergrondse zwammen op als echte truffels. Vermoedelijk maakt zoo'n hond tusschen echte en niet echte truffels geen verschil en doet z'n meester keus daaruit, anders is de zaak ons niet duidelijk. Waar we niet gaarne, zooals de Deutsche vertaler maar al te vaak doet, tot schrappen overgaan, kon deze opmerking niet achterwege blijven.

2) Bij ons vooral *Scatophaga stercoraria* en *lutaria*, gele drekvliegen. Fabre spreekt in den oorspronkelijken text van *Scatophaga scybalaria*, als een „hôte paisible”; voor onze voornoemde inlandsche *Scatophaga*-soorten geldt dat zeker niet, dat zijn echte roovers, die ik zeer dikwijls op „moord en doodslag” betrapte.

S. L.

Foto C. Steenbergh.

VLEUGEL VAN DE KLOOSTERGANG TE UTRECHT.

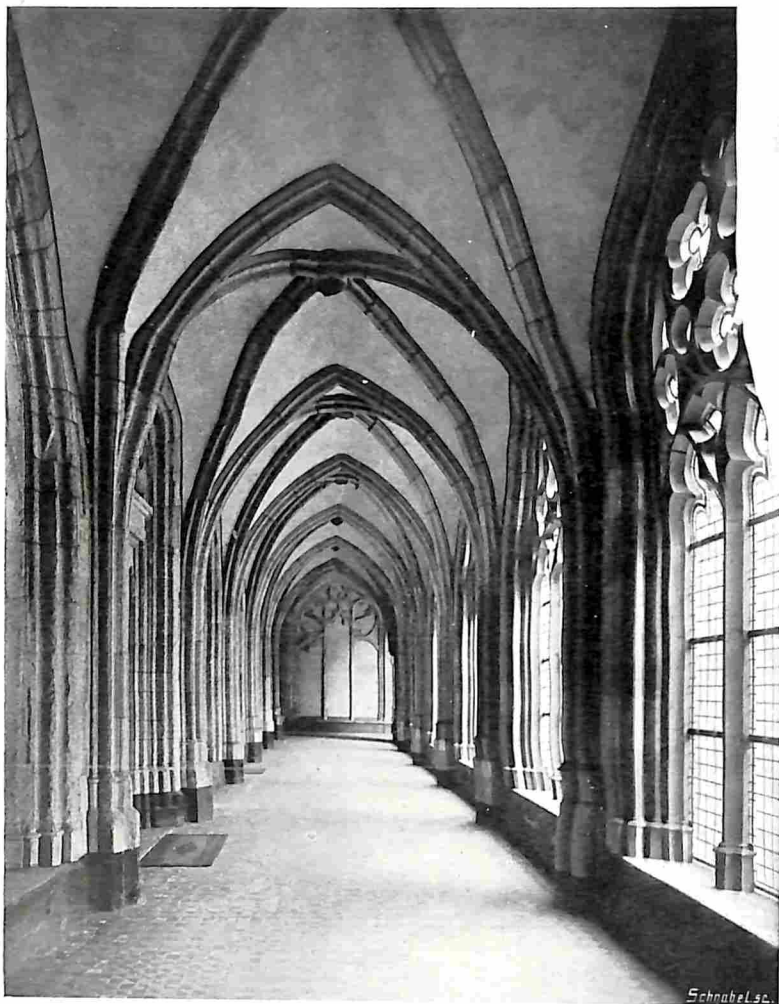

Foto C. Steenbergh.

DE KLOOSTERGANG TE UTRECHT, INWENDIG.

Sapromyza is wel verplicht haar eitjes aan de oppervlakte der aarde te deponeren, maar op de juiste plek, die een truffel verborgt, want de larven zouden zeker omkomen, als ze zelf haar mondkost moesten gaan opzoeken, die bovendien niet voor 't grijpen ligt.

Deze vlieg wordt dus door haar reukzin ingelicht omtrent de punten, die ze als aanstaande moeder behoeft, ze heeft denzelfden flair, als de truffelzoekende hond, ja beter nog, want zij weet de juiste plek te vinden, zonder dat ze van te voren iets geleerd heeft, terwijl haar mededinger een wetenschappelijke opleiding heeft genoten.

't Zou zeker de moeite waard zijn de Sapromyza in 't veld te volgen, als het plan me niet onuitvoerbaar toescheen.

(Wordt vervolgd).
Overneming verboden.

J. H. FABRE,
(vert. door P. G.)

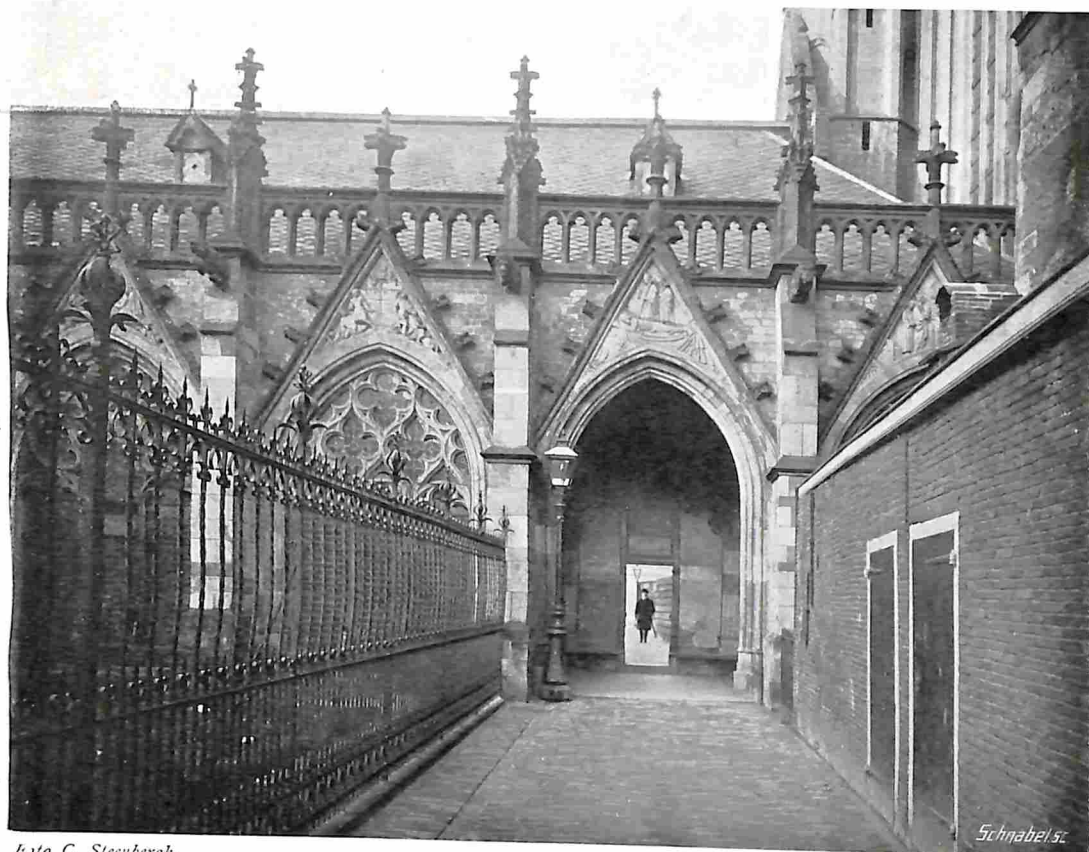

Foto C. Steenbergh.

EEN GEDEELTE VAN DE KLOOSTERGANG TE UTRECHT.

DE KLOOSTERGANG TE UTRECHT

KLOOSTERS waren er vóór de tiende eeuw in ons land maar weinige. Een van de oudste was dat van het kapittel van de St. Maartenskerk te Utrecht. De oude kerk aldaar, aan St. Maarten gewijd, is door Willebrord omstreeks 700 n.C. gebouwd, en in de 9e eeuw door de Noormannen verwoest; later werd de kathedraal herbouwd (in 1023), doch de bouw van de tegenwoordige kerk is begonnen in de 13e eeuw en daarna door tal van geslachten voortgezet.

Men stelle zich die eerste kerken in ons vaderland niet te groot voor. Het Christendom had nog niet algemeen wortel geschoten en de kerken dienden voornamelijk voor de godsdienstoefeningen der leden van het kapittel. Klooster en kerk hingen dus nauw samen. Dat blijft zoo, als langzamerhand ook andere geloovigen de kerken gaan bezoeken en de noodzakelijkheid wordt gevoeld de kleine kapittelkerk door een grootere te vervangen. Ook te Utrecht, toen men daar aan den bouw eener trotsche kathedraal begon; en ook hier zorgde men er voor, evenals bij de oude kapittelkerken, een kruisgang of kloostergang te bouwen, bestaande uit overdekte galerijen om een vierkante, open ruimte.

De thans nog bestaande zeer mooie Gothische kloostergang bij den Utrechtschen Dom, van 1880—96 onder leiding van Dr. Cuypers gerestaureerd, bevindt zich aan de zuidzijde van het koor der kerk. Met den bouw der oostelijke en zuidelijke vleugels werd in 1396 begonnen; men voegde daaraan toe een ruime zaal, waar de vijf Utrechtsche kapittels konden vergaderen. Deze zaal, waarin in 1579 de Unie van Utrecht ondertekend werd, dient thans tot groot auditorium van de Universiteit. De westelijke vleugel van den kloostergang is omstreeks 1460 gebouwd; het veel rijkere der laat-Gothische vormen valt hier op.

Dezer dagen werd weer opnieuw de aandacht op dezen kloostergang gevestigd. De Gothische vensters met hun fraaie traeceringen en frontalen zijn namelijk bij de restauratie, een twintig jaar geleden, van beglazing voorzien en B. en W. van Utrecht hebben verzocht die te verwijderen. De Minister heeft echter bericht geen termen te vinden, om deze beglazing weg te doen nemen en dit op grond van het advies van dr. Cuypers. In dit thans door B. en W. overgelegde advies merkt Dr. Cuypers o.a. op, dat tegen de 13de en 14de eeuw de kloostergangen niet alleen dienden als verbinding tusschen de verschillende gedeelten der kloostergebouwen en de kathedraal, maar tevens voor wandelen en gezellig verkeer. In ons land, waar sneeuw en regen niet zeldzaam zijn, was het niet overbodig de openingen te beglazen. In den kloostergang te Utrecht zijn dan ook bij de restauratie de ijzeren dwarsijzers en verticale stijlen met sponningen gevonden voor het aanbrengen van glas.

De wethouder Mr. J. P. Fockema Andreae meent echter dat overal, waar indertijd om redenen, met de bestemming der gang samenhangende, tot beglazing werd overgegaan en die redenen thans zijn vervallen, aesthetische gronden tot het weder wegnemen van die beglazing moeten leiden. Naar zijn meening vorderen stijl en karakter géénszins een beglazing; tijdens het herstellingswerk in Mei 1911, toen eenige ramen zonder glazen te zien waren, bleek duidelijk, dat de schoonheid van het kunstwerk door de wegneming van de beglazing belangrijk werd verhoogd.

Wij gelooven, dat Mr. Fockema Andreae met dit laatste gelijk heeft. Maar daarmee is de kwestie nog niet opgelost. De vraag blijft: moet de bestaande toestand gehandhaafd worden, of aan de eischen der aesthetica worden toegegeven? Wat denken onze lezers er van? Wij weten geen partij te kiezen.

L.

AVONDZANG.

Tik-tak, tik-tak,
Van de klok,
Tik-tak, tik-tak,
Schok na schok,
'k Zou wel uren kunnen luistren,
Eenzaam zittend bij het duistren.

Tik-tak, tik-tak,
'k Luister stil,
Tik-tak, tik-tak,
Vast van wil,
'k Ga mij tot iets schoons bepalen,
Oude zangen en verhalen.

Tik-tak, tik-tak,
Keer na keer,
Tik-tak, tik-tak,
Telkens weer,
Melodieën mag ik hooren,
Smart is heen, ik ben herboren.

JOANNES REDDINGIUS.